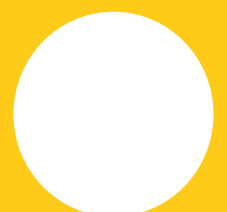

Nieuwsbrief 23

Het archeologisch onderzoek langs winkelstraat de Bruul

Muntstraat
Botermarkt
Leliëndaal
Vijfhoek

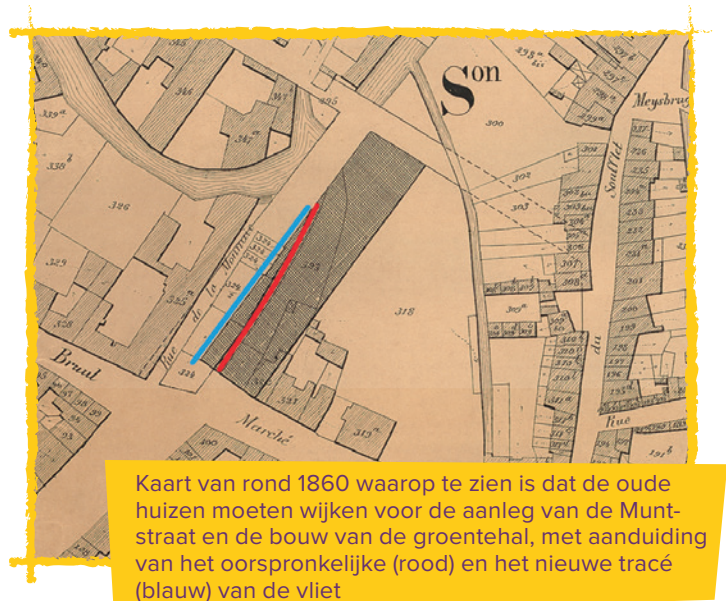
Reconstructie van de situatie rond 1540 met in het midden de Bellepoort, links daarvan de Munt en rechts brouwerij de Belle en de Koolvliet

Mechelse winkelstraat doorgrond

Archeologisch onderzoek in en om de Bruul

De centrale as Grote Markt – Station zal er in de toekomst helemaal anders uitzien. Het wordt een aangename winkel-wandelboulevard met aandacht voor jong en oud, natuur en cultuur, bewoners en bezoekers. Het project kreeg de naam *Mechelen Boulevard leeft!* Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan de eerste fase, de herinrichting van winkelstraat de Bruul. Tijdens de werken werden enkele opmerkelijke archeologische vondsten gedaan.

Kaart van rond 1860 waarop te zien is dat de oude huizen moeten wijken voor de aanleg van de Muntstraat en de bouw van de groentehal, met aanduiding van het oorspronkelijke (rood) en het nieuwe tracé (blauw) van de vliet

Het toponiem 'Bruul' zou oorspronkelijk wijzen op een omheind wildpark, dikwijls gelegen in moerassig gebied. De huidige straat de Bruul wordt in historische documenten vaak de Nieuwe Bruul genoemd, om een onderscheid te maken met de Oude Bruul die we vandaag kennen als de Leermarkt. Het tracé van de Leermarkt is dus ouder en vormde de toegangsweg tot de site Pitsenburg, van oorsprong wellicht een castrale motte. Bij het archeo-

logisch onderzoek van de Grote Markt in 2001-2002 werden aanwijzingen gevonden voor de aanleg van het tracé van de huidige Bruul omstreeks 1225. Nu, acht eeuwen later, kunnen we opnieuw met recht en rede spreken van een 'nieuwe' Bruul.

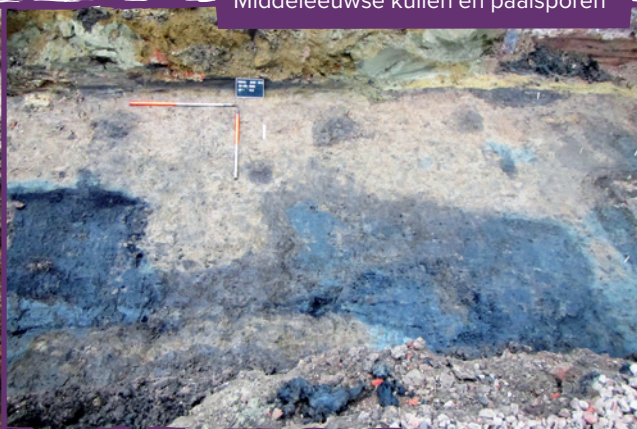
De Muntstraat

Samen met de Bruul werd ook de Botermarkt in een nieuw kleedje gestoken. Van aan het Clarenhof tot

bij het kruispunt met de Bruul werd daarbij een stuk van de historische Koolvliet opnieuw opengelegd, zoals dat de voorbije jaren ook elders in de stad al gebeurde met andere vlieten. Ter hoogte van de Muntstraat moest evenwel worden afgeweken van het oorspronkelijke tracé (zie kaartje: rood). De Koolvliet werd immers omstreeks 1870 overbouwd door een groentehal, een eeuw later gevolgd door de Euroshopping en sinds enkele jaren

Resten van een oven

Fragment van een nokduif

het Clarenhof. Daarom werd bij de reconstructie het tracé wat naar het noorden verschoven en loopt de vliet nu vlak langs de gevel van het Clarenhof (zie kaartje: blauw).

Op historische kaarten is te zien dat ter hoogte van het nieuwe tracé van de vliet tot in de 19de eeuw een aantal huizen stond. Het straatje dat nu bekend staat als de Muntstraat, werd de Bellepoort genoemd, naar het huis de Belle op de hoek met de Leermarkt. Verschillende bronnen (1470-1760) vermelden de Belle als zijnde een brouwerij. Mogelijk verwijst de naam naar de hopbellen die traditioneel aan het bierbrouwen worden toegevoegd. Er zijn ook aanwijzingen voor de aanwezigheid van een badstouf en een huidenvetterij. Net als op de in 2011-2012 opgegraven site Bruul-Mediamarkt zitten brouwers en huidenvetters hier blijkbaar op een kluitje bij elkaar. Aan de overzijde van de Bellepoort lag het gebouw de Munt, dat de straat haar huidige naam gaf. Op zijn beurt dankt de Munt zijn naam aan het feit dat er in de tweede helft van de 14de tot aan het begin van de 15de eeuw munten werden geslagen.

Gezien de rijke geschiedenis van de site werd beslist om de aanleg van de vliet vooraf te laten gaan door een archeologisch onderzoek. De opgraving werd in september 2013

in opdracht van de stad uitgevoerd door archeologisch studiebureau ARCHEBO.

Een deel van het bodemarchief bleek al in de 19de eeuw verstoord bij de aanleg van de Muntstraat en de bouw van de groentehal, in het bijzonder door de aanleg van gemetselde rioolbuizen. Toch werden nog sporen gevonden van ambachtelijke activiteiten, waaronder een oven. Door de slechte bewaringstoestand kon helaas niet achterhaald worden waarvoor de oven precies gediend heeft. Een gekasseid vloertje maakte mogelijk samen met de oven deel uit van een werkatelier. Er werden bovendien heel wat sintels en metaalslakken gevonden, eveneens een indicatie voor ambachtelijke ac-

tiviteiten. Verder werd ook een houten kuip aangetroffen. Dendrochronologisch onderzoek van het hout leverde jammer genoeg geen betrouwbare datering op en ook naar de functie van de kuip blijft het gissen.

Uit de middeleeuwen dateren diverse opgevulde kuilen. Enkele paalsporen die zich aftekenden in de moederbodem, wijzen mogelijk op de aanwezigheid van houtbouw. Als losse vondst kan een fragment van een zogenaamde nokduif worden vermeld, een keramieken dakornament in de vorm van een duif. Een gelijkaardig exemplaar werd in 2010 aangetroffen op de Mechelse site Arresthuis en gedateerd in de 14de eeuw. Verder werden ook heel wat

Gekasseid vloertje

Dupondius

Beschoeiingspaal

aardewerkfragmenten verzameld uit verschillende perioden, evenals enkele munten. Een vreemde eend in de bijt is een Romeinse dupondius uit de 1ste of 2de eeuw.

Het blijkt helaas onmogelijk om de verschillende aangetroffen archeologische sporen met zekerheid te identificeren als het resultaat van de specifieke ambachtelijke activiteiten die hier volgens de historische bronnen in het verleden hebben plaatsgevonden.

De Botermarkt

Bij het opnieuw openleggen van de Koolvliet werden in 2014 bij het kruispunt van de Botermarkt en de Leermarkt twee zware houten palen bovengehaald. De stedelijke dienst

Archeologie werd op de hoogte gebracht en ging de palen ophalen. Vermoedelijk gaat het om onderdelen van de houten beschoeiing van de vliet.

De beschoeiing van deze waterloop werd door dhr. Vandenberghé al in 1970 opgemerkt bij de afbraak van de groentehal en het uitgraven van de parkeergarage van de Euroshopping. In de Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letterkunde en Kunst van Mechelen schrijft hij dat het tracé van de Koolvliet gemarkeerd werd door twee rijen aangepunte houten palen, met een tussenafstand van telkens 2,5 tot 3m. Ertussen bevond zich zwarte grond, afkomstig van de aanslibbing en demping van de vliet.

De twee palen die bij de werken in 2014 opdoken, waren bij het uitgraven wat beschadigd geraakt, maar moeten ook aangepunt geweest zijn. Van beide exemplaren werd een staal genomen voor dendrochronologisch onderzoek, uitgevoerd door de Universiteit van Luik. Uit dit onderzoek blijkt dat de boom die het hout leverde voor één van de palen, gekapt werd in de jaren 1183-1184. Het andere staal zou quasi even oud zijn. De houten beschoeiing van de Koolvliet is dus vermoedelijk te dateren omstreeks het einde van de 12de eeuw.

De Leermarkt

Wat verderop langs de Leermarkt, richting Kruidtuin, werd bij rioleringswerken in 2014 een quasi intacte

Leermarkt

Tracé van de leidingsleuf geprojecteerd op een plan uit 1799

grafsteen aangetroffen, hergebruikt als deksteen van een oud afvoerkanaal. Het blijkt het grafmonument van drie begijnen, vermoedelijk zussen van elkaar: Susanna De Gendt (*1702), Anna De Gendt (*1724) en Catharina De Gendt. Wellicht werd deze laatste elders begraven, want de ruimte die voorzien is voor haar sterfdatum werd nooit ingevuld. De loodzware steen werd overgebracht naar het depot van de dienst Archeologie. Er worden overigens wel vaker grafstenen gevonden die een tweede leven kregen als bouw-materiaal. In nieuwsbrief nummer 21 vind je nog meer van deze Mechelse ‘zwerfstenen’.

Het klooster van Leliëndaal

Langs de Bruul worden enkele rust-

Leliëndaal

punten gecreëerd, plaatsen waar bewoners en bezoekers even kunnen verpozen. Eén daarvan is de Sinte Mettetuin, op de terreinen van het voormalige klooster van Leliëndaal (1602-1783). Toen daar in juni 2014 een leidingsleuf werd gegraven voor de aansluiting van een nieuwe elektriciteitscabine, stootten de arbeiders op enkele oude muren. De vondst werd gemeld aan de stedelijke dienst Archeologie die ze middels een gedetailleerd plan uit 1799 kon identificeren als resten van de sacristie, de kapittelzaal en enkele kamertjes van het oude klooster. Samen met de collega's van de dienst Beheer openbaar domein werden de nodige opmetingen gedaan, zonder oponthoud voor de werken.

De Vijfhoek

Het sluitstuk van de eerste fase van de herinrichting van de as Grote Markt – Station was de opwaardering van de Vijfhoek. Met het planten van een tiental boompjes onderging het plein, dat zijn naam dankt aan de vijf straten die er samenkomen, een ware metamorfose. Om ervoor te zorgen dat de boompjes vrij kunnen wortelen en uitgroeien tot mooie grote exemplaren, werd een grote boombunker gebouwd. Gezien de impact hiervan op het bodemarchief werd het plein in februari 2015, voorafgaand aan de werken onderworpen aan een archeologisch onderzoek, uitgevoerd door Studiebureau Archeologie in opdracht van de stad.

Grafsteen

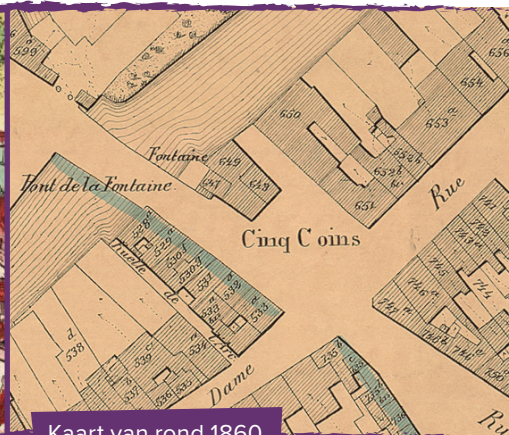

De Vijfhoek aan het eind van de jaren 1960

Detail van het stadsplan uit 1745

Kaart van rond 1860

Tijdens de opgraving werden drie van de vier zijden blootgelegd van een klein bouwblok dat zich aan de zijde van de Dijle bevond. Het bouwblok is ook te zien op zowat alle historische stadsplannen. Het plein was dus vroeger blijkbaar een stuk kleiner dan vandaag. Pas in de jaren 1960 werd het verkrotte bouwblok afgebroken en kreeg het plein zijn huidige omvang. Nadien stond ter hoogte van het voormalige bouwblok een tijdlang een glazen infokiosk, die door de Mechelaars lachend de 'visbokaal' of het 'aquarium' werd genoemd.

Op de 19de-eeuwse kadastrakaarten en ook op oudere stadsplannen vanaf de 16de eeuw is te zien dat het bouwblok bestond uit maximaal een viertal huizen. Bij het onderzoek troffen de archeologen delen van deze huizen aan: muren, vloeren, de aanzet van een keldertrap, een haard, ... Het gaat vooral om resten van het huis de Zwarte Haan, dat in historische bronnen vermeld wordt vanaf het begin van de 16de eeuw. De huizen zijn nog te zien op zwart-witfoto's uit de eerste helft van de 20ste eeuw, te vinden op de Regionale Beeldbank Mechelen. Dieperliggende contexten zoals kelders en beerputten werden niet onderzocht, aangezien deze niet bedreigd werden door de geplande ingrepen.

De oude kadastrakaarten leren ons ook dat zich vlakbij het onderzoeksgebied een 'fonteyne' bevond, op een platform langs de Dijle. Vandaar dat de brug over de Dijle vandaag nog steeds de Fonteynbrug wordt genoemd. Van de 16de tot 19de eeuw was de fonteyn versierd met sculpturen. Uit het midden van de 17de eeuw dateren enkele plannen voor de renovatie van de fonteyn, met inbegrip van de aanleg van enkele waterbekkens op voornoemd plein. Tijdens de opgraving werden van deze bekkens echter geen resten teruggevonden. Het is dus maar de vraag of deze daadwerkelijk werden uitgevoerd. Of werden de sporen ervan uitgewist bij latere riolerings-

werken? De fonteyn zelf werd vernield tijdens de Franse bezetting.

Over de functie van het plein dat voor het bouwblok lag, is nagenoeg niets geweten. Volgens sommige bronnen zou het een stukje Luiks of Brabants grondgebied zijn geweest, een soort enclave binnen de Heerlijkheid Mechelen. In oude documenten wordt het steevast vermeld als zijnde ongekasseid. Dat het bovendien nooit bebouwing heeft gekend, wordt bevestigd door het archeologisch onderzoek. Mogelijk is de afwezigheid van verharding en bebouwing het resultaat van het bijzonder statuut van dit lapje grond.

Tinelsite

Wordt verwacht ...

Bij het begin van de zomer zullen we op de terreinen van de voormalige rijkswachtkazerne aan de Edgar Tinellaan van start gaan met een nieuwe opgraving. Het onderzoeksgebied meet zowat 4500m². Aanleiding is de bouw van een ondergrondse parkeergarage, onderdeel van een grootschalig woonproject. De opgraving wordt opgesplitst in twee fasen. Een eerste fase zal naar verwachting een viertal maanden in beslag nemen. Nadien worden de bestaande gebouwen gesloopt en dan volgt de tweede fase van het onderzoek, goed voor nog eens

twee maanden. Om de opgraving op een efficiënte en vlotte manier te laten verlopen, is ervoor gekozen om ons voor het terreinwerk te laten bijstaan door een archeologisch studiebureau. Zij zorgen voor mensen en materiaal, wij staan in voor regie en rapportage. Voor het onderzoek voorziet de stad een budget van ruim 330.000 euro.

Net als op de site Stompaertshoek (zie nieuwsbrief nummer 20) verwachten we hier sporen van textielnijverheid. In de middeleeuwen was Mechelen bekend voor de produc-

tie van fijn laken, een topproduct dat naar gans Europa geëxporteerd werd. Na de middeleeuwen werden de terreinen ingericht als bleekweide. Ook houden we rekening met mogelijke restanten van de natuurlijke bodem en de kans dat daarin prehistorische artefacten worden aangetroffen.

Volg het onderzoek op de voet op onze Facebook fanpagina.

www.facebook.com/archeologie.mechelen

Erfgoeddepot

In onze vorige nieuwsbrief lieten we al weten dat de stad de historische loodsen van de Alstomsite in Muizen heeft aangekocht om ze op korte termijn in te richten als depot voor de collecties van de stedelijke musea, het stadsarchief, de stedelijke dienst Archeologie en de reserves van de stedelijke bibliotheek. Momenteel wordt het dossier voor de noodzakelijke verbouwingen op punt gezet. Daarbij gaat veel aandacht naar duurzaamheid. Zo zal er onder meer volgens het box-in-box principe worden gebouwd, zodat de depotruimten optimaal geïsoleerd kunnen worden en tegelijk het industrieel-archeologisch karakter van het gebouw behouden blijft. Voor het sanitair en in de in het gebouw aanwezige verwerkingsruimten wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van regen- en recuperatiewater. Ook wordt bij-

voorbeeld nog onderzocht of de verschillende depotboxen kunnen worden opgebouwd uit klimaatneutrale en vochtbufferende materialen. Daarmee wordt het Mechelse erfgoeddepot niet alleen het depot van het verleden, maar ook het depot van de toekomst.

Naast een forse investering van 2 miljoen euro in het gebouw door de stad Mechelen, ondersteunt ook de provincie Antwerpen het project met 540.000 euro. Eveneens werd bij het Fonds Culturele Infrastructuur van de Vlaamse overheid een investeringsubsidie aangevraagd voor een cultureel-erfgoeddepot.

Ondertussen werd bij de Vlaamse overheid ook een aanvraag ingediend tot erkenning en subsidiëring van het depot van de dienst Archeologie als onroerend-erfgoeddepot. Het is de bedoeling dat in dit onroerenderfgoeddepot niet enkel de eigen stedelijke collectie wordt opgenomen, maar ook de archeologische collecties van omliggende gemeenten.

Losse vondsten

Lezing Hoembeka

Op vrijdag 5 juni kan je naar een lezing over de archeologische vondsten op het tracé van de nieuwe drinkwatertoevoerleiding van Walem over Heffen naar Tisselt. Het onderzoek werd in 2013-2014 uitgevoerd door archeologisch studie bureau BAAC Vlaanderen. De resultaten van het onderzoek bewijzen nog maar eens dat de groene rand rond Mechelen op archeologisch, vooral prehistorisch vlak een bijzonder interessant en waardevol gebied is. De lezing wordt georganiseerd door heemkundekring Hoembeka en start om 20u in de bovenzaal van Cultuurhuis Leliëndaal, Leibeekstraat 2, Hombeek (vrije toegang).

Vorbij het graf

Nog tot 13 juni kan je in de Universiteitsbibliotheek van de KU Leuven (Mgr. Ladeuzeplein 21) terecht voor de tentoonstelling *Beyond the Grave, 5000 jaar dood en begravingen in de Lage Landen*. Ook enkele skeletten van het Mechelse Sint-Romboutskerkhof, waaronder enkele Boerenkrijgers, maken er hun opwachting. De expo is geopend van maandag tot donderdag 9-20u, op vrijdag 9-17u en zaterdag 10-13u (vrije toegang).

App Kazerne Dossin

De Mechelse Boerenkrijgers duiken ook op in de mobiele applicatie van Kazerne Dossin. Verdiep je in het museum of laat je langs de verschillende locaties van de vernieuwde mensenrechtenwandeling voeren, waaronder het Sint-Romboutskerkhof. Download de app gratis via Google Play of de App Store (enkel voor iPad of tablet).

Rapporten online

Sinds enkele jaren heeft de stedelijke dienst Archeologie de goede gewoonte om haar opgravingsverslagen online te zetten. Vanop de stadswebsite kan je vandaag al de basisrapporten downloaden van de sites Sint-Romboutskerkhof (2009-2011), Hof van Busleyden (2010), Ganzendries (2010-2011) en Stompaertschoek (2012). Daarnaast bezit de stedelijke bibliotheek van elk van deze rapporten ook een gedrukt exemplaar. www.mechelen.be/archeologie

COLOFON

Samenstelling en teksten: Frank Kinnaer, Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn. Met dank aan alle medewerkers | Illustraties: ARCHEBO, Maxwan, Regionale Beeldbank Mechelen, Stad Mechelen, Tecro & Krea | Vormgeving en druk: Swinnen Printing nv | V.U.: Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen | D/2015/0797/018.

MECHELEN

